

at Ptuj Castle (9th-10th century), in which a large golden male ring was discovered, tentatively ascribed by the author to a high dignitary in the circle of Prince Kocelj (P. Korošec, *Prispevek k izpovednosti velikega moškega zlatega prstana z grajske nekropole v Ptuj, Razprave Filozofske fakultete*, 1997).

Two volumes of *Carniola archaeologica*, the series of the Museum of Lower Carniola in Novo mesto, have appeared in these years. B. Križ published four barrows (two in each volume) from the largest tumulus cemetery in Novo mesto, called *Kapiteljska njiva*, where a flat cemetery of the La Tène period has also been discovered (B. Križ, *Novo mesto IV: Kapiteljska njiva. Gomila II in gomila III*, *Carniola Archaeologica* 4, 1997; *Novo mesto V: Kapiteljska njiva. Gomila IV in gomila V*, *Carniola Archaeologica* 5, 2000).

The Museum of Lower Carniola in Novo mesto and the Municipal Museum in Ljubljana organized several important exhibitions, accompanied by catalogues offering new information and/or new archaeological material. The first was "Novo mesto before the Illyrians", presenting archaeological remains from Novo mesto (mainly from the site of Mestne njive) from the Urnfield Culture period, i.e. from the end of the Bronze Age, when large groups of a people (unknown by name) arrived to settle the Novo mesto region (B. Križ, *Novo mesto pred Iliri / Novo mesto vor den Illyrern*, 1995). This was followed by an exhibition presenting pottery and the development of its production in the Lower Carniola region from prehistory to the present day (I. Križ et al., *Od antičnega vrča do majolke. Katalog razstave / Vom antiken Krug bis Majolka. Ausstellungen Katalog*, 1996).

The Municipal Museum in Ljubljana presented two large exhibitions and published two corresponding comprehensive catalogues, one about the history of the Ljubljana region from the Stone Age through Roman Emona to early mediaeval Luwigana with its castle (B. Dirjec et al. (eds), *Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka / Ancestral Encounters. Ljubljana from Prehistory to the Middle Ages*, 1996). Two years later, an exhibition showed the urban development of the same region, beginning with the lake dwellings in the Ljubljana Marsh, and with a certain emphasis on pre-Roman and Roman Emona, but also including the mediaeval and modern town (T. Čepič et al., *Poselitev ljubljanske kotline. Urbani razvoj Ljubljane / Settlement of the Ljubljana Basin - Urban Development of Ljubljana*, 1998). The third exhibition was of limited scope and size, but its small catalogue presents some new bronze material from Emona in drawings and descriptions (I. Sivec, B. Dirjec, *Iz Vulkanove delavnice. Bronasti predmeti, bogastvo Emona*, 1998).

The Šempeter funerary monuments are published in an important guide book with excellent photographs (V. Kolšek, *Rimska nekropola v Šempetru. Vodnik / Römische Nekropole in Šempeter. Führer*, 1997), while small guides have appeared for the following sites: Tonovcov grad near Kobarid, in the hinterland of *Forum Iuli* (Cividale/Čedad), a recently discovered and partly excavated late Roman settlement and Christian centre (S. Ciglenečki, *Tonovcov grad pri Kobaridu. Arheološko*

najdišče. Vodnik, 1997; *Tonovcov grad presso Kobarid (Caporetto). Il sito archeologico. Guida*, 1997; *Tonovcov grad bei Kobarid. Archäologischer Fundort. Führer zu den Ausgrabungen*, 1997; *Tonovcov grad near Kobarid. An archaeological site. A guide*, 1998); Ajdna above Potoki, a late Roman settlement in Upper Carniola below Stol Mt. within the Karavanke Range (M. Sagadin, *Ajdna nad Potoki, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 190, 1997), as well as Mali grad at Kamnik, an important (early) mediaeval castle with a mint, at the site of which a late Neolithic settlement and an early Slavic cemetery have also been discovered (M. Sagadin, *Mali grad v Kamniku, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 191, 1997). Mušja Cave (Grotta delle Mosche) is an important Bronze and Iron Age cult site, which seems to have retained its significance even in the Roman period (M. Frelj, *The Prehistoric Cave Sanctuary Mušja jama in Slovenia: an Entrance to the Reign of Hades?*, 1997).

Several interesting books were published by various other publishing houses outside the established archaeological series and archaeological institutions, such as an outstanding guide book to the hundred most important archaeological sites in Slovenia by I. Curk, titled "A Hundred Stories of the Archaeological Monuments" (I. Curk, *Sto zgodb arheoloških spomenikov v Sloveniji*, 1995). Another interesting item is a "Cook Book from Emona", which contains, besides an introduction to the culinary habits of the Romans, many modernized Roman recipes as well (L. Plesničar Gec, B. Kuhar, *Emona in rimska kuhinja. Apicijevi recepti za današnje rabo*, 1996). In a booklet titled "Triglav Mt.", A. Valič hypothetically related the importance of the notion of a triad among the Slovenians to the three-headed Slavic divinity reflected in the name of the mountain (A. Valič, *Triglav. Arheološki problem in vprašanja njegovih predstav. Prispevek k preučevanju prvotne staroslovenske kulture na območju jugovzhodnih Alp*, 1997). A. Pleterski studied the mythological background to the ritual of the enthronement of the Caranthian rulers, comparing it to similar traditions in Ireland (A. Pleterski, *Mitska stvarnost koroških knežjih kamnov, Zbirka zgodovinskega časopisa* 17, 1997). In the course of recent years, S. Pahič published the results of his important topographical researches in Slovenian Styria, covering all the archaeological periods, in several provisory publications, unfortunately lacking a clear overview (S. Pahič, *Doneski k pradavnini Podravja; Naši kraji v pradavnini*; see the subtitles in the Slovenian review). The last to have appeared is a significant contribution towards the better understanding of the reliefs which adorn the Šempeter funerary monuments (J. Kastelic, *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih. Šempeter v Savinjski dolini / Sepulchral Symbolism of the Mythological Imagery on Roman Tomb Monuments. Šempeter in the Valley of Savinja*, 1998). The book in fact offers much more than that, since several other important archaeological monuments found in Slovenia and neighbouring regions are discussed and presented along with the Šempeter reliefs.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Peter Kos, Andrej Šemrov: *Rimski novci in kontramarke iz 1. stoletja / Roman Imperial Coins and Countermarks of the 1st Century: Augustus-Traianus*. Zbirka Numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja 2. Situla 33. Narodni muzej, Ljubljana 1995. ISBN 961-6169-00-9. 206 str., 78 tabel

Numizmatični kabinet NMS hrani v svojih sistematskih zbirkah številne novce. Del teh, rimske republikanske novce sta leta 1990 avtorja Peter Kos in Andrej Šemrov že predstavila javnosti v knjigi *Zbirka Numizmatičnega kabineta Narodnega*

muzeja 1. Rimski republikanski novci. V drugem zvezku kataloga sistematske zbirke Numizmatičnega kabineta predstavlja ista avtorja gradivo iz prvega stoletja. Objavljata 815 rimskih imperialnih novcev od vladarja Avgusta do Trajana ter članov njihovih družin. Številka se zdi morda skromna, vendar so v pričujoči objavi zajeti le bolje ohranjeni novci oziroma od slabše ohranjenih le tisti, ki kažejo na nekatere numizmatične posebnosti, predvsem na kontramarkiranje in polovičenje. Delo je dvojezično; z originalnim tekstom v slovenščini in prevodom Barbare Smith Demo v angleščini.

Kot je nakazano že v naslovu, je v knjigi poleg same predstavitve novcev obravnavan tudi fenomen kontramarkiranja. Poglavlje o kontramarkah (Peter Kos) je natančna razprava o pojavu in namenu kontramarkiranja, predvsem na Avgustovih in Tiberijevih novcev, z izčrпно navedbo literature. Tako bralec izve, da so s klavdijskimi kontramarkami AS na dupondijih in DV(pondius) na sestercih spreminjali vrednost močno izrabljenih novcev, z oznakami PROB(atus) in BON(us) so potrjevali veljavnost posameznih novcev, s kontramarkami VESPA(sianus) in VITE(llius) na Neronovih novcih so podaljševali veljavnost novcev tega vladarja. Kontramarke avgustejskega in tiberijanskega obdobja, ki omenjajo vladarja (npr. AVG, TIB, TI) ali vojaške poveljnike (npr. VAR, APRON, C.VAL) so okrajšane besede in branje le-teh je v večini primerov jasno. Še vedno pa ostajajo nerešena vprašanja o namenu in vlogi teh kontramark. Avtor je podal novo branje kontramarke IMO, ki je odtisnjena na Avgustovem dupondiju (kat. št. 48) iz Ljubljane, sicer pa je poznana še v nekaj primerkih. Kratica IMO bi po mnenju avtorja lahko pomenila okrajšavo za vojaškega oficirja T. Junija Montana, ki je v avgustejskem obdobju deloval prav na območju Emone. Ohranjen je tudi njegov nagrobnik, ki se danes hrani v lapidariju NMS. Avtor, sicer zelo na hitro, predstavi tudi fenomen polovičenja Avgustovih asov in citira drugo literaturo, ki obširno obravnava tovrstno problematiko.

Drugi del knjige avtorja Andreja Šemrova je namenjen katalogu, ki več ali manj sledi standardu FMRSI. Najprej je predstavljenih 766 novcev iz sistemske zbirke, v dodatku še 49 novcev, ki izvirajo iz slovenskih najdišč in imajo kontramarko. Med novci v zbirki prevladujejo novci flavijskega obdobja, pričakovano veliko je tudi Avgustovih novcev. Najmanj je novcev vladarjev iz časa državljanskih vojn, pri čemer so novci Galbe zastopani v največjem številu. Za vsak novce so podani osnovni podatki: nominalna vrednost, leto kovanja, citat po standardni literaturi (The Roman Imperial Coinage I²). Opombe nudijo bralcu nadaljne informacije o položaju pečata, teži novca, legi kontramarke in morebitnih odstopanjih glede na primerke, dokumentirane v strokovni literaturi. Prav vsi novci so fotografirani obojestransko in podani na 78 tabelah na koncu knjige. S pomočjo indeksov je bralcu olajšano iskanje po različnih principih: kontramarke, polovičeni novci, nekatere posebnosti in najdišča.

Alenka MIŠKEC

Westlyricum und Nordostitalien in der spätrömischen Zeit / Zahodni Ilirik in severovzhodna Italija v poznorimski dobi. Rajko Bratož (ured.). Situla 34. Narodni muzej, Ljubljana 1996. ISBN 961-6169-03-3. 407 str. 6 slik, 5 kart.

Ob 1600-letnici bitke pri Frigidu (5./6. september 394), v kateri je krščanski cesar Teodozij premagal poganskega proticesarja Evgenija, sta Oddelek za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in Inštitut za arheologijo pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti organizirala mednarodni simpozij zgodovinarjev in arheologov, ki je med 5. in 8. septembrom 1994 potekal na dvorcu Zemono pri Vipavi. Prispevki arheološkega dela, ki jih je uredil Slavko Ciglenečki, so bili objavljeni v 48. številki *Arheološkega vestnika* (1997), prispevki historičnega dela simpozija pa so zbrani v pričujoči številki *Situle*. Večina prispevkov je v nemščini, štirje so v angleškem in dva v francoskem jeziku. Razen pri uvodnem prispevku Adolfa Lippolda so pri vseh tudi slovenski povzetki. V celoti sta v nemščini in slovenščini urednikov predgovor in sklepna razmišljanja Adolfa Lippolda.

V uvodnem poglavju se Adolf Lippold dotakne nekaterih vprašanj iz zgodovine Ilirika in severovzhodne Italije med 364 (delitev oblasti med Valentinijanom I in Valensom) in

455 (smrt Valentinijana III), ki naj bi služile za nadaljno diskusijo. V glavnem gre za teme, ki jih podrobneje obravnavajo posamezni drugi prispevki. Avtor se med drugim sprašuje ali lahko prostor med Oglejem in Sirmijem, ki je bil v pozni antiki večkrat prizorišče bojev za oblast, upravičeno smatramo kot enotno regijo, razmišlja o posledicah delitve vladarskih kompetenc med Valentinijanom I in Valensom leta 364 na dokončno delitev imperija, na kratko predstavi zgodovino in pomen Ogleja in Sirmija v 4. in 5. stoletju, pričevanja Hieronima in Kromacija o stopnji pokristjanjenja in posledicah barbarskih vpadov in se v zaključnem poglavju dotakne tudi vzrokov za postopno zamiranje rimskih institucij v sredini 5. stoletja.

Ostali prispevki so razdeljeni na tri sklope: (1) bitka pri Frigidu, (2) izbrana vprašanja vojaške in upravne zgodovine in zgodovine barbarskih vpadov v 4. in 5. stol. in (3) krščanstvo v pozni antiki.

Sklop prispevkov o bitki pri Frigidu začenja Alexander Demandt z razpravo o "odločilnih" bitkah v rimski zgodovini. Avtor obravnava pomen vojn v zgodovini nasploh, vlogo državljanskih vojn pri Rimljanih, božja znamenja in vpliv naravnih sil na potek posameznih bitk v rimski zgodovini. Za bitko pri Frigidu meni, da ne sodi med odločilne, oz. take, ki so spremenile tok zgodovine, saj naj ne bi odločilno vplivala niti na razširitev krščanstva, niti na večjo moč germanskih plemen, vladavino teodozijanske dinastije ali delitev na vzhodno in zahodno cesarstvo. Iz rimske zgodovine navaja devet drugih bitk, ki so bile odločilne: Kane leta 216, Pidna 168, Alezija 52, Akcij 31 pr. n. št., Tevtoburški gozd 9 po n. št., Jeruzalem leta 70 in iz poznoantičnega obdobja Milvijski most 312, Adrianopol 378 in Alarihovo zavzetje Rima 410. Bitka pri Frigidu po avtorjevem mnenju tudi ob morebitnem drugačnem razpletu ne bi bistveno spremenila zgodovinskega razvoja, bila naj bi predvsem znamenje za dokončno uveljavitev krščanstva.

Mathias Spingler ponovno pretrese problematiko pisnih virov za bitko pri Frigidu in ugotavlja, da nimamo nobenega celovitega prikaza bitke, zato je težko soditi o njenem vojaškem pomenu. V poganskem izročilu je bitka povezana s sončnim mrkom, v krščanskem pa z nenavadnim viharjem. Avtor kritično ovrednoti do nedavnega splošno sprejeti prikaz bitke, ki sta ga podala Seeck in Veith leta 1913. Avtorjema očita, da naj bi se preveč opirala na krščanske vire, v prvi vrsti na Teodoreta, ki bi jih bilo treba obravnavati predvsem kot literarne stvaritve, ki sledijo notranjim potrebam čudežnih poročil. Prav pri Teodoretu, ki je najmlajši in po avtorjevem mnenju najbolj predelan vir, je namreč bitka raztegnjena na dva dneva, medtem ko vsi ostali govorijo samo o enem dnevu. Po Springerjevem mnenju je preobrat v bitki, ki naj bi trajala le en dan, povzročila huda nevihta.

Ives-Marie Duval obravnava Teodozijevo uničenje Jupitrovih kipov s pozlačenimi strelami, ki so jih njegovi nasprotniki leta 394 postavili na vrhove Julijskih Alp. O tem poroča Avguštín v *Božji državi* (5, 26). Avtor osvetljuje različne vidike tega poročila, predstavi verovanja na katerih temeljijo obredi posvetitve kipov in navaja tekste, ki opisujejo postavljanje božjih podob na mestih pomembnih za obrambo mesta ali varovanje prehodov (meje, soteske, vrhovi itd.).

V zadnjem prispevku prvega sklopa Mirko Kovač obravnava meteorološki vidik bitke pri Frigidu. Pričevanja antičnih piscev razlaga kot opise določenih vremenskih pojavov, na katere lahko sklepamo glede na vremenske razmere v Vipavski dolini v septembru. Tako naj bi na dan bitke nebo zatemnil nevihtni oblak, toča in naliv povzročila vrtnični vihar, zaradi obilnih padavin so narasli potoki in spremenili Vipavo s Hublom v močno reko.

Drugi sklop prispevkov posvečenih posameznim zgodovinskim vprašanjem začenja Ingomar Weiler, ki obravnava vprašanje razmejevanja med vzhodnim in zahodnim rimskim cesarstvom v pozni antiki. Avtor ločuje in podrobneje analizira deset razvojnih stopenj tega procesa od Dioklecijanove ureditve